

SZATMÁRNÉMETI TÖRTÉNETI FÖLDRAJZI NEVEI

BURA LÁSZLÓ

Szatmárnémeti¹ a Szamos egyik — később kiszáradt — ága által elválasztott Szatmár² és Németi³ egyesüléséből 1715-ben lett e néven szabad királyi várossá. Addig — az 1230. évi szabadságleveleik tanúsága szerint — mindkét város, Zotmár 'Szatmár' és Németi ~ Némethi 'Szatmárnémeti' önálló közigazgatású, azonos jogú.⁴

Szatmárnémeti mai földrajzi helyzete a Szamos medrének XVIII. század végi szabályozása, s ezt követően a holt medrek fokozatos megszűnése nyomán alakult ki.⁵

Szatmár városa a Szamos mellé épített királyi vár⁶ szomszédságában települt, mindkettő a Szamos két ága által körülvevett területen, szigeten. (Később — nem pontosítható időben — a Szamos balpartján is kialakult egy — utcaneveinek ismeretében, s ezek számából következtetve⁷ — jelentős nagyságú városrész, ezt azonban teljesen elpusztították Apaffy Mihály Szatmárt ostromló seregei.) A Szamos kisebbik ága mellett, Szatmárral átellenben létesült Németi.

Szatmárnémeti városa és 184 km² területű határa⁸ a Szamos folyó mellett ott terül el, ahol a folyó elhagyta már a hegyek aljában elterülő erdőövet

¹ A Romániához tartozó város hivatalos közigazgatási neve: Satu Mare.

² Szatmár az államalapítás után létesített királyi várak egyike, amely körül már István király korában körülhatárolt területtel megszerveződött a vármegye, (akkor határvármegye). (Vö.: Györffy: 183, 209). A név személynévi eredetű (vö.: FNEtSz: 598), valószínűleg a vár első ispánjának a neve. A név egykori írásváltozatai: *Sothmar, Zathmar, Sacmar*, 1215-ben *Szatmár* alakban írják (Györffy: 469).

³ Németi nevének tkp. jelentése: német(ek)é. Szatmárnémeti város 1230. évi kiváltáslevele szerint a Szatmár vár mellett lakó német telepesek „Gizella királyné védelmében jöttek Magyarországra” (in fide domine regine Keyole ad Hungariam convenisse). (Vö. Györffy: István : 512, Borovszki: Szatmár-Németi : 162).

⁴ Vö.: Borovszky Samu: Szatmár-Németi sz. kir. város. MVV. Budapest, é.n.(1908): 69–70.

⁵ Vö.: Borovszky, i. m. 69–70.

⁶ A várra vonatkozó adatokat Burai Béla (szatmári tanár) foglalta össze *Despre cetatea de tip italian din Satu Mare* ('Szatmár olasz típusú váráról') című tanulmányában. In: Satu Mare — studii și comunicări. h.n., 1969. 125–148. old. A megyei múzeum gondozásában (Szatmáron) megjelent kötetben közölt tanulmány különlenyomatában (17 képmelléklettel) is megjelent.

⁷ Vö.: Bura László: Szatmárnémeti utcaneveinek jelentéstani vizsgálata és adattára. 1985. (Kézirat).

⁸ Vö.: Borovszky: Szatmár-Németi 9.

is és a füvel borított Alföldre ér. Mind Szatmár, mind Németi az alacsony partvidék mocsarai közül kiemelkedő magasabb teraszos részen, „szigetek” települt meg és épült.

A városban és határában egykor használatos földrajzi nevekről, helynevekről a XVI. századtól vannak adataink,⁹ a városi tanács jegyzőkönyvei, a református egyházközség egykori okiratai őrizték meg őket. Erre az okleveles anyagra alapoznak a város történetével foglalkozó munkák,¹⁰ ezeket vezették rá a Szamos szabályozásakor és az ármentesítéskor készített térképekre,¹¹ közülük több a később készült kataszteri térképeken, sőt a századfordulón vagy még később készült térképeken is szerepel.¹²

Szatmárnémeti történeti földrajzi neveit — a XIX. század második feléig keletkezett népi neveket sorolom közéjük — kevés kivétellel sikerült azonosítani és a város mai körvonalait és határát ábrázoló térképen elhelyezni.

A szócikkekben a földrajzi nevet (szükség esetén) követi a név etimológiája, majd okleveles előfordulásának, a Szamos folyó szabályozásakor készített térrajzokon vagy más térképeken megjelenésének időpontja, esetenként a domborzat jelölése, valamint a földrajzi név jelölte terület megváltozására vonatkozó észrevétel. A szócikk végén (zárójelben) közölt szám a földrajzi név helyét jelöli meg a városról és határáról készített térképen.

Forrásjelzések és egyéb rövidítések

Borovszky: Szatmár-Németi = Borovszky Samu (szerkesztésében): Szatmár-Németi sz. kir. város. Országos Monográfia Társaság. Budapest, é.n. (1908).

Burai 1969 = Burai, B.: Despre cetatea de tip italian din Satu-Mare. In: Satu Mare — studii și comunicări. H.n. (Szatmár), 1969. 125–148.

Burai 1980 = Burai, Adalbert: Dezvoltarea orașului medieval Satu Mare. In: Satu Mare — studii și comunicări. IV. H.n. (Szatmár), 1980. 143–160.

Csánki = Csánki Dezső: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában. I–III., V. Budapest, 1890–1913.

⁹ Vö.: Bura László, i. m. 4, Burai Béla i. m. 136.

¹⁰ Szirmay Antal: Szatmár vármegye fekvése, története és polgári esmérete. I–II. Buda, 1809–1810; Sarkadi Nagy Mihály: Szatmár-Németi szabad királyi város egyházi és polgári története. I–II. Szatmárnémeti, 1860–1861; Satu Mare — străvechi centru de județ. h.n. (Szatmár), 1972; Burai, Adalbert: Dezvoltarea orașului medieval Satu Mare. In: Satu Mare — studii și comunicări. IV. 1980. 143–160; Borovszky Samu: Szatmár-Németi.

¹¹ A Szamos folyó szabályozásai után 1777-ben, 1847-ben és 1907-ben készült helyzetrajz. (Vö.: Borovszky, i. m. 73). Az adattárban jelzem az egyes szócikkekben a név előfordulását az egyes helyzetrajzokon.

¹² A szócikkekben a következő huszadik századi térképekre történik utalás: 1902 = Szatmár-Németi szab. kir. város Térképe. Mérték: 1:7200. é.n. (1902); 1908 = Szatmár-Németi szab. kir. város Térképe. Mérték: 1:7200. é.n. (1908); 1946 = Szatmárnémeti t.h.j. város tájékoztató Térképe. Brassó, 1946. Lépték: 1 : 8640.

- Csapody-Priszter: MNövSz. = Csapody Vera - Priszter Szaniszló: Magyar növénynevek szótára. Budapest, 1966.
- DRM. = Dicționar român - maghiar. I-II. Editura Academiei R.P.R. (Cluj), 1964.
- ÉrtSz. = A magyar nyelv értelmező szótára. I-VII. Budapest, 1959-1962.
- Fehértói: ÁRSzt. = Fehértói Katalin: Árpád-kori kis személynévtár. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983.
- FNEtSz. = Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Akadémiai kiadó, Budapest, 1978.
- Györffy = Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I-. Budapest, 1963 - .
- Halász = Halász Előd: Német - magyar kéziszótár. Budapest, 1953. 3. kiadás.
- hn. = helynév, földrajzi név
- k. = körül
- Kálmán: NV.² = Kálmán Béla: A nevek világa. (Második kiadás) Budapest, 1969.
- k.lat. = középkori latin
- l. = lásd
- Ladó: Utónévk. = Ladó János: Magyar utónévkönyv. Budapest, 1971.
- lat. = latin
- Laziczius = Laziczius Gyula: A magyar nyelvjárások. Budapest, 1936.
- m.(adat előtt) = magyar
- Melich: SzlJsz. = Melich János: Szláv jövevényszavaink. I/1-2. Budapest, 1903-1905.
- mn. = melléknév
- N. = népnyelvi, nyelvjárásbeli
- ném. = német
- NéprLex. = Magyar Néprajzi Lexikon. I-V. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977-1982.
- R. = régi nyelv
- Rásonyi = Rásonyi László: Hidak a Dunán. A régi török népek a Dunánál. Magvető Kiadó, Budapest, (1981).
- Sarkadi = Sarkadi Nagy Mihály: Szatmár-Németi szabad királyi város egyházi és polgári története. I-II. Szatmár, 1860-61.
- Stelczer-Vendéggh = Stelczer Árpád - Vendéggh Imre: Szlovák-magyar kéziszótár. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1973.
- SzabSzatm. = Mező András - Németh Péter: Szabolcs-Szatmár megye történeti-etimológiai helységnévtára. Nyíregyháza, 1972.
- SzamSz. = Csűry Bálint: Szamosháti Szótár. I-II. Budapest, 1935-1936.
- Szirmay = Szirmay Antal: Szatmár vármegye fekvése, története és polgári esmérete. I-II. Budapest, 1809-1810.
- szn. = személynév
- SzT. = Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár. I-IV - . Bukarest, 1975-1984 - .
- Sztáray = A Nagymihályi és Sztáray gróf Sztáray család oklevéltára. I-II. Kiadja Nagy Gyula. Budapest, 1987., 1889.
- TESz. = A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Főszerkesztő Benkő Loránd. I-III. Budapest, 1967, 1970, 1976.
- vö. = vesd össze

Akasztódomb : *Akasztófa domb* (75)

Alsógarandhát. Az ~ h.n. előtagja a *Felsőgarandhát* hn. előtagjával van kölcsönös viszonyosságban. A *Garandhát* utótag a tájnyelvi *garand* (< *gorond* '(domb, halom), hosszan elnyúló, széles, alacsonyabb kiemelkedés' (ua.: *hát*) (Kálmán: NV²: 135, TESz. I. 1079) és a *hát* 'valamely területnek emelkedettebb része' (ÉrtSz. III. 144), 'földhát' (TESz. II. 72) összetétele. (43).

Balkán. A *balkán* : *balkány* hn. tkp. jelentése: mocsár, vízállásos hely (Kálmán: NV²: 135). A város határában előforduló *Balkán* hn. tkp. folyót jelölt (Borovszky: Szatmár-Németi: 281), a Hirip község határából Szatmárnémeti irányába tartó *Folyó Balkán* (Szirmay: II. 184) folytatása. (A város környéki helynevek tanúsága szerint volt *Száraz Balkán* is.)

Balkánhát. Egykori mocsaras, vízállásos helyből kiemelkedő területrész neve. 1481-ben *Szárazbalkánhát* : *Szárazbalkányhát* néven említik (Borovszky: Szatmár-Németi: 176). (68).

BékaKuruttyoló. Tó. (44).

Belső-Postakert. A ~hn. jelölte terület azonos az 1777-ben *Nagypostakert* néven ismert területtel, 1847-ben azzal, ami e területből megmaradt. 1946-ban a Szamos törtlétésétől a város felé eső terület neve. A ~ hn. előtagja a *Külső-Postakert* előtagjával van kölcsönösségi viszonyban. Vö. még: *Postakert*. (28).

Borjútalalmas. (47).

Borszeg. A ~ hn.-et 1627-ben említik (Sarkadi 27), ekkor *kert* 'elkerített szénatermő, kaszáló' (vö.: Györffy 407); feltünteti a Szamos szabályozásakor készített 1777., 1847., és 1907. évi helyzetrajz. Határrésznévként szerepel az 1972-es térképen is, ekkor szántó. A ~ hn. a vitatható etimológiájú *bor* fn. és a *szeg* 'kiszögellés, területrész' illetőleg esetünkben (valószínűbben) 'éles folyókanyar' (vö.: Inczeffi: Nytud.Ért. 22: 84-5) összetétele. A *bor* fn. lehetséges jelentései közül (az adott viszonyok ismeretében) legvalószínűbbnek az 'ugar' jelentésű török származtatását tartom; vö.: kun *bor* 'ugar' (Pais, MNy. XVIII. 98, Rásonyi 127). Lehetséges személynévi eredeztetését (ui. az Árpád-korban ismert szn., vö.: Fehértói: Árszt. 60) ez esetben nem tartom valószínűnek, hasonlóképp a szláv *bor* 'fenyves' fn.-re való visszavezetését (vö.: Stelczner-Vendég 53) sem. (35).

Csaholc 1411-ben *Csaholcz telke, puszta* (Borovszky: Szatmár-Németi 172), 1696-ban, 1712-ben *Csáhócdomb* (uo. 233). A ~ hn. szláv eredetű személynév: *Cach* + az *овъци* (csak emberre vonatkozó) képző származéka

- (SzabSzatm. 38), feltehetően a földterület egykori tulajdonosára utal. (11).
- Császár földje.* 1848-ban említi Sarkadi Nagy Mihály (i.m. 18) az uralkodó számára kiszakított földterületként. (55).
- Csererdő.* (87).
- Csernátság.* A ~ hn.-t a Szamos 1847. évi helyzetét szemléltető hekyzetrajz említi, a lakosság határrésznévként az utóbbi években is használta. (Vö.: Borovszky: Szatmár-Németi 73). A ~ hn.-t. a (valószínűleg szláv eredetű) meghatározatlan jelentésű *Csernát* fn. és a *szeg* 'éles folyókanyar; kiszögellés' összetétele. (58).
- Csonkás.* A ~ hn. 1812-ből adatolt (Sarkadi 13), jelentése 'csonkolással irtott erdő'. (81–82).
- Darvas.* Már 1230-ban és 1261-ben királyi adománylevél említi a szatmári erdők között; 1738-ban is említik (Borovszky: Szatmár-Németi 57, 60). (80).
- Dezső hídja.* A batizi országút egykori hídja nevét a közeli Dezső-tanyáról kapta. (13).
- Dianna-kert.* Neve régen *Dianna*. 1783-ban osztották ki teleknek, neve ettől kezdve *Dianna-kert*. A *Dianna* hn. névadási indítékát nem ismerjük. (Feltételezhetnők, hogy vadászterület volt, lévén Diana a vadászat istennője. Vö.: Ladó: Utonévk. 38). 1908-ban a várostól Nyugatra, a Szamos folyó partján lévő terület neve; az itt települő városrészt *Diána negyed* néven említik (Borovszky: Szatmár-Németi 296). (50).
- Dinnyés-kert.* A Nyigerszeg nevű határrész keleti részét dinnyevetésre adták bérbe, neve ekkor lesz *Dinnyés* (1763), később *Dinnyés kert* (1777, 1847, 1848; 1908 — ekkor a várostól Nyugatra a Szigetig terjed —). (49).
- Doboló-domb.* Az egykori vár területén levő domb, a vár őrsége számára a dobos innét továbbította a jelzéseket. (20).
- Dombos-rét.* (63).
- Ebes földje.* A ~ hn. *ebe*s előtagja az (*ebfa* ~) *ebefa* nevéből származik (Kálmán: NV²: 140), a hn. olyan (vizenyős) területet jelöl, amelyen (a vizes talajt kedvelő) ebefák nőttek. (Helyét nem sikerült azonosítani.)
- Ékeskert.* A XIX. század közepén–második felében elnevezett, a város szélén fekvő — akkor (nyári) üdülőként használt — terület. (19).
- Előcser.* A Csererdő Szatmárnémeti felőli része, 1799-ben említik (Sarkadi 16). (86).
- Erdőkert.* Említésekör: rét (Borovszky: Szatmár-Németi 202). (62).
- Felsőgarandhát.* A ~hn. előtagja az *Alsógarandhát* előtagjával van kölcsönös függőségi viszonyban. A *Garandhát* utótag jelentését lásd: *Alsógarandhát*. (8).

- Fülelencsés-tó.* A ~hn. nevét a tó vizét ellepő apró békalencséről (Csapody-Priszter: MNövSz. 64) kapta, 1609-ben, 1844-ben említik. (16).
- Fogás.* A hn. jelentése: az árterületből (el)nyert föld. A Szamos helyzetét 1847-ben, 1907-ben ábrázoló térképek jelölik (Borovszky: Szatmár-Németi 73). (52).
- Garandhát.* Az 1972-es térkép így jelöli az egykori *Felsőgarandhát* nevű területrészt. Neve a lakosság névhasználatában is él.
- Gehenna.* lásd: *Gyehenna.*
- Gelényes.* A ~ hn. puszta szn.-ből keletkezett. Az alapjául szolgáló m.R. *Kelianus* ~ *Gelyanus* szn. a k. lat. *Kilianus* ~ *Chilianus* 'Kilián' szn. átvétele (FNÉtSz. 235, SzabSzatm. 48, Melich: SzlJsz. 1/2. 183). Gelényes a XIV. századig falu volt, névalkjai 1234: *Gilian*, *Gilien*, 1271: *Gilienus*, 1330: *Gelenyes* (Sztáray, I. 224). (56).
- Gyehenna* : *Gehanna.* A ~ hn. 'kárhozat, pokoli kínszenvedés' (ÉrtSz. II. 1091) a város putrikból álló szegénynegyedének volt a neve, 1847-ben/től említik. (22).
- Gorzás.* A ~ hn.-vel jelölt terület előbb félsziget volt, majd a vár tulajdonában levő legelő. Névalakjai: 1391: *Gervás*, (Szirmay I. 149), 1694: *Gorsás* (Sarkadi 22), jelöli a Szamos helyzetéről készített 1847-es és 1907-es térkép is. A ~ hn. eredetét, jelentését és szófaját sem tudta megfejteni a szaktudomány (Kálmán: NV² 81). (51).
- Gorzás lanka.* A hn.-t 1777-ben említik, feltehetően azonos a Gorzás határ rész kaszálóvá és gyümölcsössé alakult részével.
- Gorzás porondja.* Az 1777-ben említett hn. feltehetően a Gorzás Szamos-parti része.
- Halvány.* A ~ hn. 1775-ben (elkerített) lanka (Sarkadi 22), az akkori Szamos déli kanyarja (holt medre) által körülhatárolt terület. A *halvány* hn. a *halvány* 'mocsaras lapály; holt meder, morotva, hagyás' fn. származéka. (26).
- Halvány-hát.* A hn. a *Halvány* nevű területrészből kiemelkedő, magasabban fekvő terület neve. (24).
- Hammas-szer* : *Hamvasszer.* A ~ hn. a *hamvas* 'börcszerzésre használt fakád', 'fahamulugos, vízzel töltött, alul csepegő csappal ellátott kád' (NéprLex. II. 457) és a *-szer* 'határrész, falurész' összetétele. (Feltehetően a tímár-céh használta helyet jelölt.) (49).
- Héder-árka.* A ~ hn. a *Héder* szn. (vagy nemzetségnév) (vö.: Györffy 315) és az *árka* fn. összetétele. Az 1946-os térkép helyét a Külső Postakerttől Keletre jelöli. (49).
- Hegyi kút.* A Szatmárhegyre vezető Hyegyi út mentén levő forrás. (79).
- Holt Szamos.* A Szamos egykori medre a Sziget-lankában.
- Homoród.* Folyó. Az 1972-es térkép is jelöli.

- Homoród-kert.* A homoród töltése és a Homoród csatorna közti terület.
- Hóstánc.* Mind *Hóstánc*, mind *Hóstád* néven előfordul (Borovszky: Szatmár-Németi 166). Szatmárnak a Szamostól Délre fekvő városrésze, amely 1678-ban teljesen elpusztult. Említik 1680-ban (Sarkadi 10), határrész-névként tovább él, szerepel a térképeken 1847-ben, 1907-ben, 1946-ban (a Károlyi úttól Délre levő területet jelöli ekkor). A ~ hn. a ném. *Hochstadt* 'felsőváros' (Halász 293) — itt valószínűleg 'előváros' értelmű — származéka.
- Hoswanth bástya.* 1704-ben említik (vö.: Burai 1969: 139–140). Burai Béla feltételezése szerint a várnak az a bástyája volt, amelyik a (Szamos balpartján fekvő) Hóstánc nevű városrész felé nézett. A ~ hn. valószínűleg a ném. *Hochstand* 'magasles' (Halász 293) fn.-ből származik.
- Kanális.* Mesterséges csatorna. Lásd még: *Vármegye-árka.* (7).
- Károlyi-lapos.* Szántó. (66).
- Keleti-tag : Keleti-tagok.* A Homoród-csatornától Délre fekvő szántóföldek. Az 1946-os térképen szerepel. (77).
- Kendereskert.* (34)
- Két malomköz.* A Szamos folyó déli kanyarulata által körülhatárolt gázos terület, 1777-ben említi a Szamos térrajza, neve 1814-től *Postakert*, 1847-től *Külső Postakert*. (73). Nevének eredete: a folyó mindkét kanyarodásánál (a város felőli oldalon) egy-egy vízimalom működött.
- Kis-ága.* A Szamosnak a városon keresztül folyó mellékága. (14).
- Kis-Csonka.* A *Csonka* : *Csonkás* 'csonkolással írtott erdő', a *Kis* előtag a *Nagy Csonkás* előtagjával van kölcsönös viszonyosságban, a hn. mértékére utal. (82).
- Kis-Garandhát.* A *Kis* előtag a hn. mértékére utal, a *Garandhát* utótag jelentését l. ott. (10).
- Kis-Kökert.* Az egykori *Kökert* a Szamos 1814. évi szabályozásakor átvágják, s a Szamos medre ezután két részre osztja. A *Kis* előtag a nagyságban csekélyebb területű rész megkülönböztető neve. (60).
- Kis-Mocsár-erdő.* Az előtag ~ a hn. nagyságára vonatkozó jelző. Az utótagra vonatkozóan lásd: *Mocsár-erdő.* (84).
- Kis-Tajti.* A Szamos által az 1814. évi szabályozásig három oldalról körülölelt terület. 1691 előtt lanka (Sarkadi 23), szerepel az 1777., 1847. és 1907. évi térképeken. A *Kis* előtag a szomszédos *Nagy-Tajti* előtagjával van kölcsönös viszonyosságban. A *Tajti* utótag a *tajt* 'hab' származéka (TESz. III. 823).
- Kotró-kert.* 1848-ban említik. Valószínűleg innét szervezték a Szamos-meder kotrását. (21).

- Kökert.* A Szamos által (az 1814. évi szabályozásig) két oldalról körülölelt terület. Említik 1634-ben, szerepel az 1777. évi folyószabályozási térképen, 1848-ban lanka, gyümölcsös. A névadás indítéka bizonytalan. (32+60).
- Körtvélyes.* Rét, legelő. A ~ hn. a m. R. N. *körtvély* 'körte' fn. származéka. Jelentése tkp.: '(vad)körtefával benőtt hely' (vö.: TESz. 2: 621. *körte* a.). (78).
- Külső-Postakert.* Lanka. Az 1782. évi Szamos-szabályozás során a folyó új medrét átvezették az addigi *Postakert*-en, s az két részre osztódott: *Külső-*, *Belső-Postakert*. Lásd: *Postakert*. (72).
- Lármabástya.* 1704-ben említik, a szatmári vár (feltehetően) nyugati oldalán, a *Doboló-domb* közelében levő bástyája (vö.: Burai 1969: 139–140.).
- Latorszeg.* 1615-ben a Szamos kanyarulata által félszigetszerűen körülölelt terület; erdő. 1777-ben: ua., neve 1847-ben, 1907-ben: *Nagylatorszeg*. (36).
- Latorszeg-alja.* A Latorszeg Szamos felőli része. (46).
- Laza-kert.* Az 1839 táján említett hn. előtagja szn. Helyét nem sikerült rögzíteni.
- Ló-oskola.* 1840 körül említik először (vö.: Borovszky: Szatmár-Németi 262). (18).
- Lókert.* 1847: Lovak legelője. Nevét az 1946-os térkép is közli. (69).
- Macskabástya.* 1704-ben említik, a szatmári vár egyik, (talán Szatmár városa felé néző) bástyája (vö.: Burai 1969: 139–140).
- Magosmart.* Szántóföld. 1777-ben említik. A hn. a *magos* (magas) mn. + a *mart* 'kisebb talajkiemelkedés; lejtő' (Kálmán: NV². 135) összetétele. Neve 1847-ben, 1907-ben *Tajti hát*. (39).
- Majorok.* A Szamos balpartján létesülő tanyaszerű települések; 1847-ben említik. (70).
- Malomszeg.* A ~ hn. összetevő elemeinek tanúsága szerint malom melletti területrészt, esetleg (a Szamos medre alkotta) szegelletet jelölt. A *Malomsegh* helynévről (Burai 1980: 151) közölt (D. Prodan: Iobagiamin Transilvania in sec. al XVI-lea. vol. I–III. Bucuresti, 1967–1968. című munkájára hivatkozó) állítás, miszerint ez egyike volt a Szatmár és Németi közti fő Szamos mederből (!) kiemelkedő szigeteknek, a hivatkozott forrás tévedése.
- Méntelep.* 1894-ben létesítették. (65).
- Mocsárerdő.* Mocsaras, vizenyős altalajú erdő. (85).
- Moha.* Erdő. (83).
- Nagy-Berek.* 1664-ben említik (Sarkadi 21), az 1777-es Szamos-szabályozáskor készített térrajz is, az 1972-es térkép is jelöli. A hn. jelölte terület: lanka. Előtagja megkülönböztető jelzőül szolgál, az utótag — *berek* —

- jelentésfejlődése: 'part, parti liget' megfelel a térszinformának és a művelési ágnak (TESz. I. 283). (27).
- Nagy-Csonkás*. A hn. előtagja a *Kis-Csonkás* előtagjával van kölcsönös viszonyosságban, a *Csonkás* jelentését l. ott. Erdő. (81).
- Nagyerdő*. (Azonos a debreceni Nagyerdő Szatmárig nyúló részével.) (41).
- Nagylatorszeg*. 1847-ben említik e néven. Lásd: *Latorszeg*. (36).
- Nagykőkert*. Az 1814. évi szabályozáskor a Szamos medre révén kettészelt *Kőkert* nagyobbik része. Neve 1847-ben, 1907-ben is szerepel a térképeken. (32).
- Nagy Mocsárerdő*. Mocsaras altalajú erdő. Azonos a *Mocsárerdő*-vel. (85).
- Nagy-Postakert*. 1777-től említik e néven. Lásd: *Postakert*. (71).
- Nagy rét*. 1847-ben, 1907-ben, 1972-ben is szerepel a térképeken. (64).
- Nagy-Tajti*. A ~ hn. 1777-ben említi a Szamos szabályozásakor készített helyrajz, a folyó által félszigetszerűen körülölelt terület neve, szerepel az 1847-es és az 1907-es térrajzon is. A hn. előtagja korelációs jelző. (53).
- Németi-erdő*. (1).
- Németi mocsár*. Az 1946. évi térkép is jelöli. (9).
- Nigerszeg* l. *Nyigerszeg*
- Nyigerszeg*. 1763-tól lanka, addig szabad legelő (Sarkadi 22). Az 1777-es térszíni rajzon: *Nigeszeg*. 1847: a Nagykőkert részeként ábrázolják. A Szamos félszigetszerűen körülfogta. A hn. előtagja a lat. *Niger* 'fekete, sötét' (illetőleg 'borzalmas, rossz') származéka (Hasonló névadásra vonatkozóan lásd Györffy 828), az utótag a *szeg* 'szegellet, területrész'.
- Ördöngös* : *Ürdöngös*. (Erdőrész?) (2).
- Ördögárok*. (40).
- Pap-sziget*. 1566-ban említik (Burai 1980: 151).
- Pelikán-kert*. A hn. előtagja tulajdonosa nevét örzi. (12).
- Piros-Berek*. 1644-ben említik (Sarkadi 21), lanka, jelöli az 1777-es, 1847-es folyószabályozási térrajz. Burai Béla 1566-ból *Pirosberek* néven szigetként említi (Burai 1980: 151), a korábban már említett román forrásra hivatkozva. (Tévedés.) (25).
- Pokol-tó*. Ponotosan nem rögzíthető helyen a Gorzás tájékán (vö.: Borovszky: Szatmár-Németi 163).
- Postakert*. 1706-ban említik, a postamester lovai számára legelőül kijelölt területként (Sarkadi 23), 1782-ben *Postarét*-nek nevezik (Sarkadi 15). Az 1777-es folyószabályozási térrajzon a *Két-malomköz* névvel szerepel. (71).
- Rekettye*. A ~ hn. nevét a terület jellegzetes növényéről, a 'rekettyefűz'-ről kapta. A Tölgyestől Keletre a Németi mocsárig terjedő terület (a 33 – 9 és a 29 – 12 között) neve.

- Sár-erdő.* nevét valószínűleg a rajta keresztül folyó *Sár* patakról kapta. (3).
- Sár patak.* (5).
- Sárrét.* A Sár patakkal szomszédos rét. (6).
- Sulymoshát.* 1481-ben említik (vö.: Borovszky: Szatmár-Németi 176). A hn. előtagja a *sulyom* (<*sulymos*) 'vizidió, vizigesztenye, vizimogyoró' (Csapody-Priszter 171-2) származéka, a *hát* utótag a terület magasabb fekvésére utal. (23).
- Szamos.* Folyó.
- Szárazbalkánhát.* 1481-ben említik. A hn. *száraz* előtagja feltehetően arra utal, hogy ez a területrész mindig kiemelkedett a környező mocsaras területből. Lásd: *Balkánhát*.
- Szentywan.* 1566-ban említik (Burai 1980: 151); állítólag sziget. Feltételezésünk szerint a mélyenfekvő, mocsaras Németi egyik kiemelkedő — esetleg a Szamos ágai által is körülfolyt — részéről van szó. A hn. utótagja, az *Iván* a régi magyar *Ivános* rövidülése, ez a *Jovános* (ma: *János*) alakváltozata (Ladó: Utónévk. 171). Lehetséges, hogy az egykori németi róm. kat. templom védőszentje volt, s a templomról (védőszent-jéről, oltáráról) nevezték el azt a helyet. A mai Szent János templom is Németi egyik kiemelkedő terület részén épült!).
- Szentvér.* Névadásának indítéka (a hagyomány szerint) felékezeti vizzályból származó (pap)gyilkosság. (17).
- Szerencsekert.* Szántó. A névadás indítéka tisztázatlan. (Talán a terület folyószabályozás nyomán művelésre alkalmassá válására utal (?). (45).
- Sziget.* A ~ hn. a mocsárból kiemelkedő helyet, vízzel körülvett területet jelölt. Említik 1566-ban (Burai 1980: 151), jelöli a folyószabályozás után készült térrajz 1777-ben, 1847-ben, 1907-ben. Neve utcanévben is megőrződött. (32).
- Sziget-lanka.* A Sziget határrészen, a Holt Szamos medre melletti lankás terület. (30).
- Szilbokor.* A ~ hn. előtagja a *szil* 'szilfa' (Csapody-Priszter: MNövSz. 181), utótagja a *bokor* 'pár' (SzamSz. 99, SzT. I. 972-973), tkp. jelentése: szilfacsoport. (42).
- Szőkemocsár.* Mocsár. A ~ hn. *szőke* előtagja a mocsár vizének, (s talán) növényzetének világos színére utal. (67).
- Tajti-hát.* A ~ hn. az 1814. évi Szamos-szabályozás után keletkezett. Az 1777-es térrajzon *Magasmarti szántóföldek* névvel jelzett területet az új Szamos-meder kettészelte, az északi rész neve — az 1847-es és 1907-es térrajz jelöli — *Tajti-hát*. A hn. *Tajti* előtagja a (nyelvjárásokban is élő) *tajt* 'hab' (TESz. III. 823) származéka, a *hát* utótag a terület teraszos voltára, a folyómedernél (jóval) magasabb fekvésére utal. (37).
- Téglaszín.* Téglagyártás folyt e területen. (15).

Tölgyes. Erdő. (33).

Töltöttbástya. A szatmári vár egyik, 1704-ben említett (Burai 1969: 139–140) bástyája, a ~ hn. előtagjából következethetően a bástyát feltöltött területre építették. Helyét nem sikerült azonosítani.

Újbástya. A szatmári vár 1704-ben említett bástyája. A hn. előtagja a bástya korára (valószínűleg utolsóként épült) utal. Helye azonosítatlan.

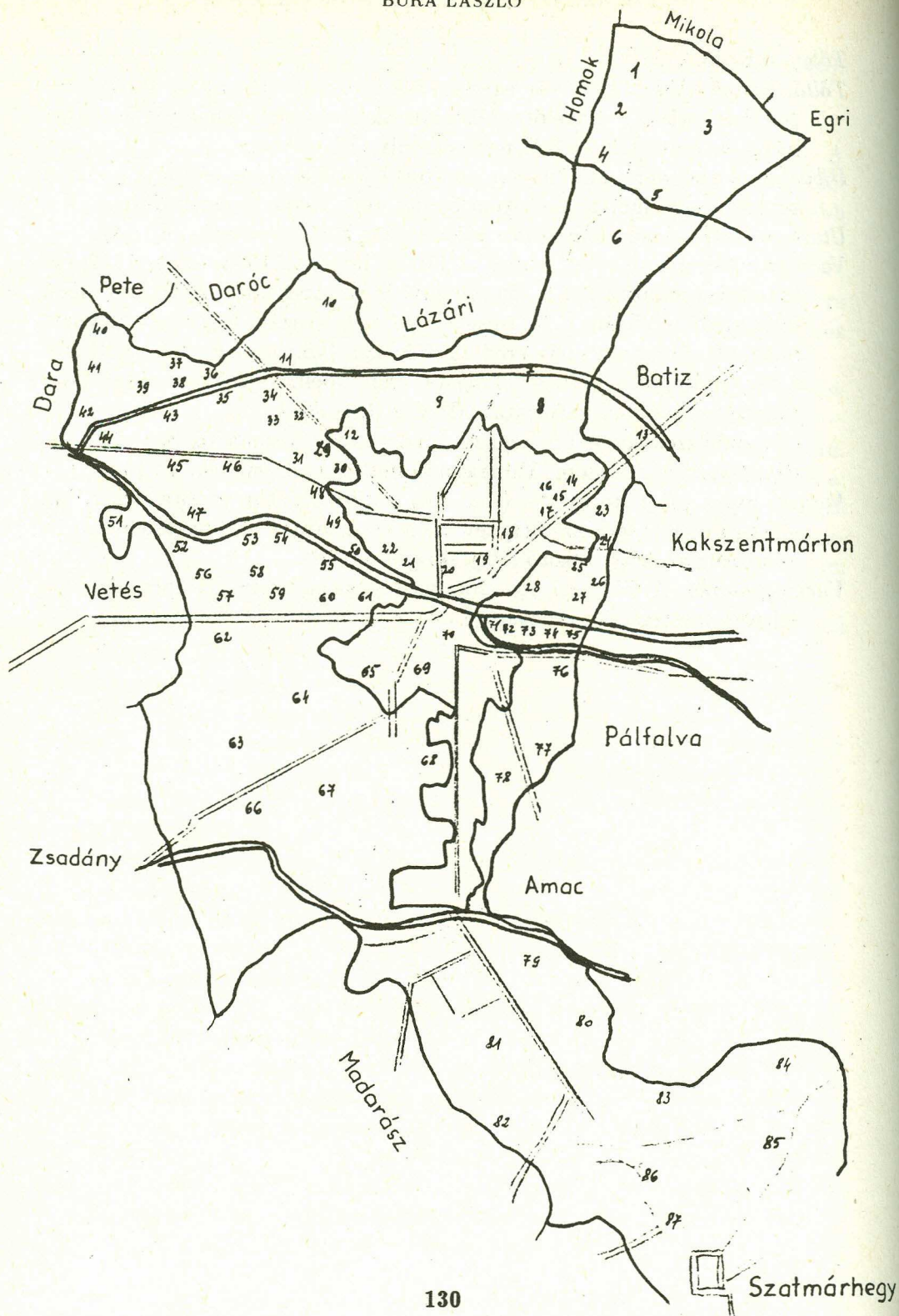
Utas-erdő. Névadásának indítéka valószínűleg a rajta átvezető út. (4).

Vacmán : Vaczmány : Váczmány. A királyi birtokok 1696. évi és 1712. évi összeírása említi a hn.-t. (Borovszky: Szatmár-Németi 233), szerepel a folyó szabályozásának 1777-es és 1847-es térrajzán. Összetett helynév, melynek előtagja a szláv eredetű *Vác* szn. (vö.: cseh R. *Vác* [FNEtSz: 675]), utótagja a *mán ~ mány* (< *mál*) 'déli, verőfényes oldal' (vö.: Pais Dezső, *A mál* változatai. MNy. XII., 168 kk.).

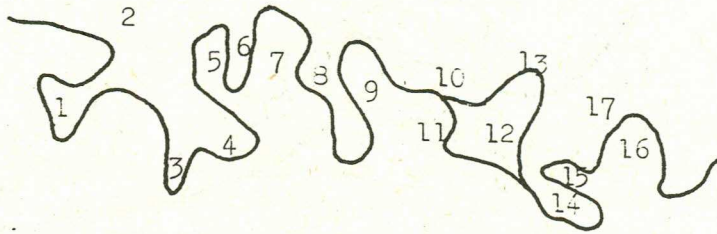
(Hasonló személynévből képzett nevekre vonatkozóan vö. Szabó T. Attila: Nyelv és irodalom. Válogatott tanulmányok, cikkek. V. 106–7.)

Vargacsere. A hn.-t Borovszky (i.m. 202) említi. Egykori erdőre utal, a hn. előtagja feltehetően személynév, de lehet a vargák céhére való utalás is; az utótag az erdőt alkotó fafajtákra utal. (59).

Vármegye-árka. A földrajzi név előtagja tenúsítja: a megyei hatóságok készítette mesterséges vízlevezető csatorna. Lásd még: *Kanális.* (7).

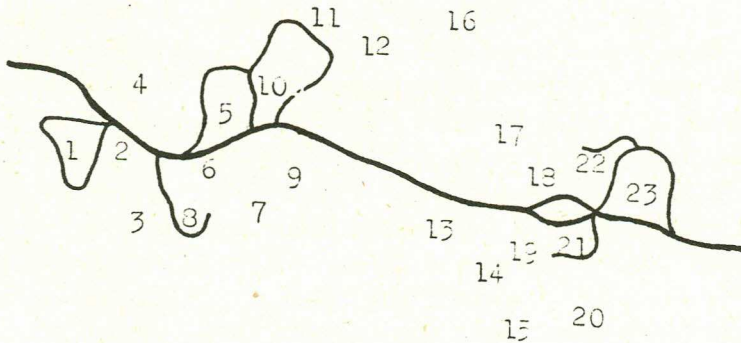

A Szamos folyó helyzetrajza Szatmárnémeti határában
1777-ben:

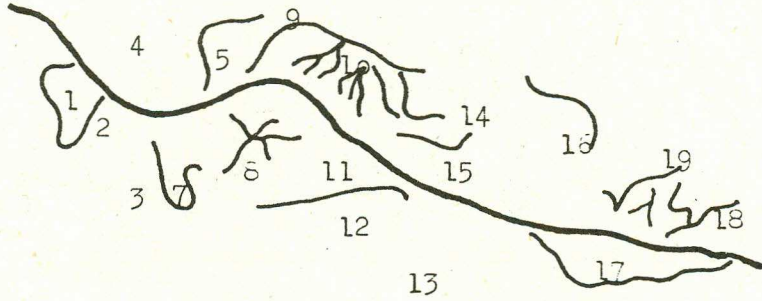
1: Gorzás lanka, 2: Magosmart, 3: Kis-Tajti, 4: Nagy-Tajti, 5: Latorszeg, 6: Váczmány, 7: Borszeg, 8: Kőkert, 9: Nigerszeg, 10: Sziget, 11: Dinnyés-kert, 12: Szatmár, 13: Németi, 14: Két malomköz, 15: Nagyposta-kert, 16: Nagy Berek, 17: Piros-Berek.

1847-ben:

1: Gorzás, 2: Fogás, 3: Gelényes, 4: Tajti-hát, 5: Nagy-Latorszeg, 6: Nagy-Tajti, 7: Csernátszeg, 8: Kis-Tajti, 9: Latorszeg-alja, 10: Váczmány, 11: Borszeg, 12: Nagykőkert, 13: Kiskőkert, 14: Hostánc, 15: Nagyrét, 16: Sziget, 17: Dinnyés, 18: Gehenna, 19: Majorok, 20: Lókert, 21: Posta-kert, 22: Piros-Berek, 23: Nagy-berek.

1907-ben:

1: Gorzás, 2: Fogás, 3: Gelényes, 4: Tajti-hát, 5: Nagy-Latorszeg, 6: Nagy-Tajti, 7: Kis-Tajti, 8: Latorszeg-alja, 9: Borszeg, 10: Nagykökert, 11: Kiskökert, 12: Hostánc, 13: Nagyrét, 14: Dinnyés- (kert), 15: Gye-henna, 16: Szatmár-Németi, 17: Postakert, 18: Nagyberek, 19: Pirosbe-
rek.